

Matti Uusitalo

Mennyttä elämän virtaa Nakkaperältä

Mennytä elämän virtaa Nakkaperältä

Matti Uusitalo

Mennyt elämän virtaa Nakkaperältä

Toimittanut: Tanja Kilpeläinen

Tämä teos on omistettu tyttäreni tyttarelle, Tanja Kilpeläiselle, kiitokseksi työstä, jonka hän on tehnyt tämän kirjan sisällön tarkistamiseksi ja luettavaan muotoon sovittamiseksi.

© Matti Uusitalo 2025

Toimittanut: Tanja Kilpeläinen

Kansikuva: Matti Uusitalo

Kirjan ja kannen taitto: Tanja Kilpeläinen

Kustantaja: BoD · Books on Demand,

Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH,

Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-5427-6

Sisällys

Esipuhe.....	9
Osa 1 Elämäkerta.....	11
Kotiseutuni oi, kerran lapsensa kutsuu pois.....	12
Lapsuus sodan jälkeisinä aikoina.....	19
Yksi päivä kaiken muuttaa voi	27
Muistelmia lapsuuteni jouluista ja vähän muustakin	30
Paimenpoika ja Neiti Aika.....	32
Vanhan talon kummitus.....	33
Tanelilla renkinä	35
Kaveria ei jätetä	37
Muistoja vuosikymmenten takaa Lahnajärveltä	39
Kuutamo yön keikka Nivalan Rautatieasemalle	45
Polttopuidenhakureissu jouluaaton aattona.....	47
Ei pöllömpi kesä Pöykiössä	49
Kauhujen herätys Pirttiniemessä.....	52
Pääsinpähän minäkin kerran saatille.....	55
Muuan juhannusmuisto nuoruudesta	58
Minun uskollisin seuralaiseni.....	60
Metsänistutustyötä Lintulan korvessa.....	62
Paremminkin olisi voinut olla.....	64
Kohti Kittilää.....	69

Juhannusmuistoja vuosikymmenten takaa	81
Armeijan harmaissa.....	83
Maija sinä Lapinmaan ihana lapsi.....	102
Kotiinpaluu Lapin savotalta.....	104
Maisteri tuli taloon	106
Kesä kuusikymmentäkäksi	111
Töissä pitkin poikin Suomea.....	114
Mosse.....	120
Puistokemistinä puron varressa.....	125
Silloin rakennettiin lentokoneille kiitotietä Nivalaan	129
Muutto Vantaalle	137
Sattumaa, vaiko jonkin johdatusta	151
Pakko se oli Sakarin tanssia, kun soitettiin.....	153
Paluumuuttajan päiväkirja.....	156
Kuudes aisti	163
Matkaväsymistäkö?.....	167
Jälkisanat: Menneitten päivien paljous.....	168
Osa 2 Nakkaperän historiaa	171
Kotikyläni Nakkaperä.....	172
Nakkaperäntie	174
Nakkauksen asukkaista.....	183
Kontionojan kruununtorppa.....	185
Tervahyttien aikaan.....	191

Lapsuus- ja nuoruuskotini Saari.....	196
Koivumäki	205
Savotoilla sattunutta.....	207
Nivalan Terä.....	212
Osa 3 Muut tarinat.....	215
Mökinmiehen porsas.....	216
Metsätöihin Ruotsiin.....	217
Tupaan tuli pimeys ja hiljaisuus.....	219
Pohjaan palanutta pontikkaa.....	221
Pirtukuskin keikka.....	222
Lahnajärven kesäyöt	224
Harvoin sitä tappelemaan pyydetään	226
Luteentappaja kolmannessa polvessa.....	227
Romppeen sahuri.....	228
Maasta se pienikin ponnistaa.....	229
Eräs kokousreissu	230
Ei katsota edes tänne päin.....	231
Silta yli Kalajoen.....	232
Rymy-Eetu	233
Kalajoen uitoista	234
Kiroamisen maailmanennätys.....	237
Kohtaaminen kaupan tiskin luona.....	238
Matti Häkkilä.....	239

Matti Makkonen voitti hopeamitalin painissa.....	242
Saisiko sitä konstaapelia auttaa	244
Taisi tulla arviointivirhe.....	245
Tapahtumia Suolahti-Haapajärvi rautatien rakennustyön tiimoilta	246
Käärmetarinoita.....	248
Metsätyömies Väinö Uusitalon elämän taipaleelta.....	251
Ei kelvannut verovoudille ulosmitattavaksi.....	255
Juhannus kalassa.....	256
Harjun mökin muori.....	258
Kannattaako tuota edes lyyvä.....	260
Moukan tuurilla	261
Kivet kertovat.....	262
Osa 4: Laulut.....	265
Laulu Lahnajärvestä	266
Juurikkajärven tronikka	267
Juomarin laulu	268
Petturin kronikka	269

Esipuhe

Pitelet juuri käsissäsi minun rakkaan isoisäni, eli vaarini, kirjoittamaa omaelämäkerrallista teosta hänen elämästään, hänen tuntemistaan ihmisistä ja erilaisista sattumuksista, joista osa on tapahtunut jo ennen hänen oman elämänsä aikaa, ja joista tieto on tallentunut jälkipolville ensin suullisena perimätietona ja nyt viimein ylös kirjoitettuna historiikkina.

Niin kauan kuin muistan, on vaarini huvittanut meitä lastenlapsia kertoilemalla hauskoja tarinoita menneiltä ajoilta. Viettäessäni pitkiä, ihania kesiä isovanhempieni kanssa, me usein nukuimme samassa kamarissa ja iltaisin tapasimme aina pyytää, että vaari kertoisi tarinoita. Osa tarinoista oli keksittyjä hupitarinoita (kuten se syntytarina, jonka mukaan hän on itseasiassa kuoriutunut strutsinmunasta, jonka hänen äitinsä löysi metsästä mättäältä), mutta yhtä paljon me kuulimme myös oikeista sattumuksista ja elämästä vanhaan aikaan. Silloisten Uno-elokuvien innoittamana, halusimme aina kuulla tarinoita myös vaarin armeija-ajoista.

Vaarini kykyä muistaa vanhoja tapahtumia ja hänelle itselleen kerrottuja tarinoita on usein kehuttu. Olen itse muistajana samanlainen; minulle ovat jääneet vahvasti mieleen tapahtumat, paikat ja tunnelmat jo aivan pienestä pitäen. Muistoissani voin palata noihin hetkiin elävästi, aivan kuten vaarinikin. Arvostan myös suuresti vaarini kokemia jännittäviä seikkailuja ympäri Suomen, hänen hankkiessaan elantoa milloin miltäkin työmaalta tai savotalta. Samalla näissä tarinoissa välittyy maanläheisesti Suomen kansan ja yhteiskunnan kehitys aina viimevuosisadan vaihteesta nykypäivään.

Vaarin tarinat ovat aina olleet minulle sydäntä lähellä ja oli hienoa, että hän eläkepäivillään alkoi kirjoittaa niitä ylös tietokoneella. Helppoa se ei nimittäin ole ollut. Paitsi tietokoneen ja tekstinkäsittelyohjelman opettelussa, on vaari kehittynyt huimasti myös oikeinkirjoituksessa. Onhan muistettava, että hän itse kävi kansakoulua aikanaan vain parin vuoden ajan.

Jo vuosia olen oikolukenuu vaarin tekstejä ja lähettänyu niitä yhdessä hänen kanssaan julkaistavaksi Nivala-lehteen ja Sieviläiseen. Lehdet ottivat kirjoituksia aina mielellään vastaan ja moni tämänkin kirjan teksteistä voi olla lukijalle tuttu jo lehtien sivuilta. Hiljalleen mielessämme kuitenkin heräsi ajatus juttujen kokoamisesta yksien kansien väliin. Kymmenen vuoden aikana tarinoita oli kertynyu varsin mittava määrä, ja kirjaksi ne riittivät oikein mainiosti.

Olen oikolukenuu vanhat tekstit parhaan taitoni mukaan ja yhdistellyt kappaleita toisiinsa, jotta yksittäisistä kirjoitelmista saataisiin eteenpäin soljuva, yhtenäinen tarina. Kirja sisältää kolme osaa, josta ensimmäinen on vaarini elämäntarina. Toinen osa kokoa Nivalan Nakkaperän historiaa omiksi luvuikseen ja toimii samalla Nakkaperän ensimmäisenä kyläkirjana. Kolmanteen osaan on koottu erilaisia sattumuksia ja tarinoita Nivalasta ja nivalalaisista yleensä. Neljännessä osassa ovat vaarini sanoittamat laulut ja runot.

Tämän kirjan kansikuvana on vaarini itse maalaama taulu vuodelta 1979. Isoäitini on aikanaan toivonu tauluja kotiin ripustettavaksi. Vaari päätti yllättää hänet ja ryhtyi niiltä seisomilta taidemaalariksi. Autotallin kätköissä syntyi kaksi taulua, joista tämä on toinen. Teoksen vahvat värit ovat varmasti peruja yksinkertaisista, kotoa löytyneistä maaleista ja alkuperäinen teos on kehystetty lattialistan pätkillä. Olen katsellut tätä maalausta mummulan seinällä ja siitä kovasti aina pitänyu. Kirjan nimeen taulu sattui osumaan, kuin sattumalta. Mistä lie tulee tuo hento puro, joka yhtyy isompaan virtaan, muodostaen samalla kuin kauniin naisen leuan ääriiviivat?

Toivon lukijalle iloista matkaa vaarini seurassa läpi vuosikymmenten ja kiinnostavia lukuhetkiä Nivalan Nakkaperän historiikin parissa.

Tanja Kilpeläinen
15.6.2025

OSA 1 ELÄMÄKERTA

Kotiseutuni oi, kerran lapsensa kutsuu pois

Minun synnyinseutuni ja kotikyläni on täällä Nivalan Järvikylän laitamilla, metsämaisemien kätköissä. Tämä on pieni kyläyhteisö, jossa on väkirikkaimpana aikana ollut parhaillaan seitsemän taloutta ja asukkaita varmasti yli kuusikymmentä henkilöä. Pyöreästi arvioiden täällä oli noin kymmenen henkilöä joka taloutta kohden, mutta asukkaiden jakautuminen talojen kesken on vaihdellut suuresti. Oli suuria lapsiperheitä, joissa saattoi olla puoliväliin toistakymmentä henkilöä ja toisissa taloissa vain muutama henkilö. Mutta samaa aikaa ja päiviä elettiin kuitenkin jokaisessa torpassa.

Minun syntymäkotini oli Hyttilän torpassa, jossa perheemme asui kaksi ensimmäistä elinvuottani. Hilja-äitini, joka oli syntynyt tällä samaisella kylällä vuonna 1901, on synnyttänyt minut Hyttilän torpan savusaunan lämmössä, tammikuun 24. päivänä, vuonna 1940. Sinä päivänä olivat kolmenkymmenen asteen pakkaset paukkuneet hataran kotimökin nurkissa. Kättilönä on toiminut Konttipuolelta tullut, Nurkkamuoriksi kutsuttu naishenkilö. Äitini oli tuolloin 39-vuotias ja isäni vuotta vanhempi.

Vuonna 1927 he olivat menneet avioon ja ensimmäinen lapsi syntyi maaliskuussa 1928, jonka jälkeen lapsia syntyiikin seitsemäntoistavuoden aikana yhteensä kymmenen.

Äitini äiti, eli mummoni Emma Jakola on kuollut minun ollessani kahden viikon ikäinen, joten en ehtinyt häntä näkemään. Mutta isoisäni Juho Jakolan kerkesin nähdä. Hän kuoli 1953 minun ollessani kolmetoista vuoden ikäinen.

Isäni Emmanuel Uusitalo syntyi v.1900 ja kuoli 1957. Isäni oli Nestori ja Augusta Uusitalon jälkeläinen naapurikylästä, Vinnurva-nimisestä torpasta. Nestori oli kuollut 60-vuotiaana vuona 1930, joten hänkin jäi minulta näkemättä. Augusta-mummuni ehdin näkemään ennen hänen kuolemaansa vuonna 1957, hänen ollessaan lähes 90-vuotias.

Vuonna 1942 perheemme muutti Hytttilän torpasta Saarelle, isäni rakentamaan 36 neliötä käsittävään mökkiin. Tähän tilaan meidän 11-henkisen perheen piti mahtua asumaan ja 1945 syntyi vielä perheen kuopus, vanhempien ollessa jo neljäkymmentäviisivuotiaita. Tuolloin vanhimmat lapset olivat jo lähteneet kotoa; tytöt lapsenlikoiksi ja pojat paimen- ja renkipojiksi talollisille.

Talvisodan riehuessa Suomen itärajalla oli suuren itänaapurimme aikomuksena liittää pieni Suomi omaan valtapiiriinsä kuuluvaksi. Mutta Suomi oli toista mieltä ja ryhtyi puolustamaan omia rajojaan ja muutti Stalinin rosvoussuunnitelmat utopiaksi. Kalliin hinnan Suomi joutui vapaudesta maksamaan kaatuneina sankarivainajina, jotka lepäävät kotikirkkomaidensa mullassa valkoisten ristien ja hyvin hoidettujen kumpujen alla.

Mutta täällä metsien kätköissä olevan, pienen Nakkaperän kylän tutussa ympäristössä oli nuoren pojan mielestä turvallista. Niin sodat kuin muutkin maailman myrskyt olivat valovuosien päässä, kun mökin portaalla istuva, vaaleatukkainen kiharapääpoika katseli sinitaivaalla lentävien kurkiaurojen etenemistä. Milloin nuo taivaankannen kulkijat etenivät pohjoiseen tai vuoroin taas etelän suuntaan.

Köyhyys oli tuttu seuralainen meidän kodissamme, niin kuin kaikissa muissakin maamme työläisiin lukeutuvien perheiden kodeissa. Äitini kertoi silloin sodan aikana menneensä kunnantalolle pyytämään kansanhuollon esimieheltä köyhäinavustusta. Kotona kun ei ollut kuin nälkäisiä lasten suita. Jos saisi säkin ruisjauhoja avuksi. Tämä kunnan sosiaalihuollon jauholaarin vartija oli tyrmännyt avustusten myöntämisen heti alkuunsa. Äidiltä oli tuolloin päässyt itku.

- Kuolkoon nälkään koko sakki. Sinun synniksesi tulkoonkin, kun olet pyöveliksi itsesi ylentänyt, oli hän kironnut ja kääntynyt ovelle, pois mennäkseen. Silloin tämä ylisöyhtynyt näköinen herra oli käsenyt hänet takaisin ja kirjoittanut 50 kilon ruisjauhosäkin kunnan apuna perheelle. Piti köyhän mökin akalle tuoda julki, että minä olen meiltä ja muut ovat meidän krannista.

Isäni oli silloisena aikana ollut jossain kaukana metsätöissä, eikä hänellä ollut mahdollisuutta käydä kotona jokaisena viikonloppuna, ei edes paitaa vaihtamassa, kellon vetämisestä puhumattakaan. Näin palkkarahojenkin saanti siirtyi aina isän kotiintuloon asti. Olihan se yksi ilonaihe isälläni, kun pääsi kylpemään kotisaunaan ja sai livenä katsoa kotimaista liikkuvaa kuvaa, jossa sama näyttelijä esitti pääosaa viikosta toiseen. Tämän elävän kuvan nimi oli: ”Työmiehen vaimo saunassa alasti.”

Kyllä täytyy kohottaa hattua vanhempiani kunnioittaen, kun ovat elättäneet kymmenhenkisen lapsiperheen tuona ankarana aikana. Silloisena aikana ei ollut mitään nykyajan mukavuuksia; sisävessoja, lämpimiä vesiä, sähköistä puhumattakaan. Silloin kannettiin vesi sisälle ja lehmille navettaan - jos sattui olemaan eläimiä taloudessa. Piti kantaa puut liiteristä, lämmittää huoneet puulämmitteisillä uuneilla ja liedellä valmistaa perheelle ruuat aamukahveista alkaen.

Aamulla ensimmäinen tehtävä olikin sytyttää tulet hellaan aamukahvin tai korvikkeen saamiseksi. Kaivon lähellä, kivien päällä oli muuripata tai tynnyrinpuolikas, jossa kuumennettiin vedet niin saunaan, peseytymistä varten, kuin pyykinpesuun ja eläinten ruokkimista varten. Sopuisaa ja ahkeraa väkeä ovat tämän pienen kylän asukkaat olleet. En ole kuullut, että täällä olisi pahemmin tapeltu, eikä ketään ole murhattu tai tapettukaan.

Nuoruusaikanani oli täällä kotikylälläni meitä samaan ikäluokkaan kuuluvia tyttöjä ja poikia lähes parikymmentä henkeä. Paljon harrastettiin erilaisia urheilujuttuja, varsinkin kesäisin. Niinpä tämän perukan nuoret, varsinkin tytöt, olivat satavarmasti koulujen välisissä kilpailuissa edustamassa Järvikylän koulua. Nivalassa oli ennen hyviä kilpapyöräilijöitä, juoksijoita, hiihtäjiä, nyrkkeilijöitä ja jopa olympiatasolle kehittyneitä urheilijoita.

Harrastettiinhan täällä kotikylälläni kyllä toisenlaisiakin ajankulun kulttuureita. Mahtoikohan täällä olla yhtäkään absolutistia? Pontikkaa on täällä keitetty kautta aikojen ja on sitä myös juotu. Voin tunnustaa, että en näistä synneistä voi itseäni

poissulkea minäkään. Harrastivathan nämä nuoret miehet kortinpeluutakin rahasta. Siitä synnistä olen kyllä itse pessyt käteni täydellisesti.

Vuodet kuluivat ja ikäluokkamme nuoret tulivat aikuisikään, ja heidän täytyi ryhtyä hankkimaan elantoa ja miettimään tulevia elämäнкуvioita. Niinpä suurin joukko lähtikin maailman turuille elämään rakentamaan. Kuka mistäkin mieleisensä työn ja tulevan kodin paikan löysi itselleen ja perustamalleen perheelle. Allekirjoittanutkin suoritti varsinaisen elämäntyönsä Vantaalla, kehä kolmosen tuntumassa.

Sattuihan näitä ikäviäkin elämäńkohtaloita tähän nuorten ihmisten joukkoon. Kuitenkin ne mahtuvat melkein yhden käden sormien määriin. Viina, se viheliäinen aine sai yliotteen näistä raukoista. Heidän kohtalokseen tuli ennenaikainen siirtyminen maailmńn pariin. Tämän kohtalon saivat kokea minunkin kolme velimiestäni.

Myöhemmin tässä kirjassa kerron, kuinka tyhjńntýteinen minun lapsuuteni oli, kun en suorittanut lain määräämää oppivelvollisuutta. Siitä pääsin, kuin koira veräjástä. Mutta itse olen kaikki ne koulusivistykseen liittyvät puutteet tuntenut ja kokenut elettyjen päivien virrassa.

On näin jälkikäteen helppo tunnustaa, että tupakkaakin tuli opeteltua tupruttelemaan, mutta ei kuitenkaan himopolttajan lailla. Nuorimman veljeni vihkitilaisuudessa (elokuussa 1969) poltin viimeisen savukkeeni ja tein näin päätöksen lopettaa keuhkojeni tervaamisen. Ja se päätös on pitänyt; yhtään tupakkaa en ole huulieni väliin laittanut, saati sytyttäńyt palamaa lopettamispäätöksen jälkeen.

Kyllä meidän äitimme oli kuitenkin kultainen ihminen. Koskaan hän ei pahalla meitä ohjannut ja opettanut ihmisten tavoille, vaikka monesti olisi ollut aihetta antaa myrskytuulien puhaltaa päittemme ylitse. Haluanpa vielä näin pitkńn ajan jälkeenkin kiittää häńtá, koska kiitoksen sanat jäivät silloin lausumatta, kun olisi ollut niitten aika. Vaikka elämä on ollut köyhää ja puutteidentýteistá, niin aina se äiti keksi jotain ravintoa isolle lapsikatraalleen. Se ruisleipäkin, jota äiti leipoi viikoittain, oli

maailman parasta niistäkin jauhoista leivottuna, joita se kunnan pyöveli piti ominaan.

Isääni en kyllä voi palkita kultaisella mitalilla. Neljän tai viiden vuoden ikäisenä alkoivat muistot tallentua mieleeni ja muistan isäni aina viihaisena, vanhana miehenä. Kaikenkaltainen lähestyminen häntä kohtaan jäikin aika lailla tiiron osille tai olemattomaksi. Mutta kyllä jonkinasteinen ymmärrys häntä kohtaan on vuosikymmenten jälkeen syntynyt. Kun miettii, miten raskasta on ollut suuren perheen elättäminen raskailla metsätöillä, kuin myös parrun veistotöillä, metsäojien kaivuulla ja puutavarain uitolla. Näin voi ymmärtää leikkimielisyyden loppuneen hänen elämästään. Alkoholi, joka oli varmasti kulkenut jonkinasteisena kumppanina läpi hänen elämänsä, tulikin elämän loppuvuosina lisääntymään siinä määrin, että häiritsi koko perheen elämää ajoittain.

Elämän luuta on lakaissut meidänkin dynastiamme ylitse ja katras on kuivunut kymmenestä henkilöstä kolmeen. Vanhin veli lepää Kalajoen kirkkomaassa ja vanhin sisko Loimaan lähellä, Oripään hautausmaalla. Muut viisi, tiensä päähän kulkenutta perheenjäsentä lepäävät Järvikylän hautausmaalla. Neljä velimiestä ja kolmanneksi vanhin sisareni. Näin se elämänmeno muuttuu; vanhemmat lähtevät ja uudet syntyvät jatkamaan elämänmenoa.

Paljon on elämänkulku muuttunut minunkin elämäni aikana. Täällä Nakkaperän yhteisössä, asuttuja talouksia on tällä hetkellä enää viisi ja näistäkin kolmessa talossa on vain yksi asukas. Kahdessa on vielä lapsiperheitä, joissa on yli kymmenen henkeä molemmissa talouksissa.

Monesti olen miettinyt, että olisi kait sitä voinut aloittaa tämän elämäntaipaleen toisellakin tavalla. Esimerkiksi hankkia koulusivistyksen alkeet Järvikylän kansakoulusta muutenkin, kuin vain kävelemällä koulurakennusta päästä päähän. Mutta tähän koulunkäyntini laiminlyömiseen on monia eri syitä, jotka tulevat esille tulevilla kirjoituksissani. En tässä vaiheessa puutu enemmälti kyseiseen asiaan.

Matti Uusitalon elämäkerta taltioi yhden miehen tarinan, joka kietoutuu lähtemättömästi osaksi Nivalan Nakkaperän historiaa. Tarina vie lukijan 1940-luvun alusta, Hyttilän saunanlauteilta ponnistaen, kohti korpimaiden savottoja, armeijan harmaita ja Vantaan tehtaanrakennusvuosia, päättyen lopulta takaisin nykyaikaan - kotiin Nakkaperälle.

Lisäksi teos tallentaa jälkipolville Nakkaperän historiaa ja suullista perimätietoa Nivalan asukkaista sekä vanhoista sattumuksista, jotka ovat säilyneet kirjailijan muistissa sellaisina kuin hän on ne itse kuullut.

